

HISTORIA POWSZECHNA – WCZESNE ŚREDNIOWIECZE – ZESTAWIENIE

1. Daty

Daty	Wydarzenie
496	Chrzest państwa Franków dokonany przez Chlodwiga
527	Początek rządów Justyniana Wielkiego,
529	Zamknięcie Akademii Platońskiej.
532	Powstanie Nika w Cesarstwie Bizantyjskim.
534	Wydanie Kodeksu przez cesarza Justyniana Wielkiego – skodyfikowanie prawa rzymskiego.
622	Hidżra. Ucieczka Mahometa z Mekki do Medyny.
632	Śmierć Mahometa, początek podbojów arabskich. Początek rządów kalifów.
632	Cesarz bizantyjski Herakliusz odrzucił tytulaturę rzymską i przyjął tytuł basileusa. Cesarstwo Wschodniorzymskie przekształca się w Cesarstwo Bizantyjskie.
726	Cesarz bizantyjski Leon III zakazał kultu świętych obrazów – początek sporu ikonoklastycznego
732	Bitwa pod Poitiers. Karol Młot powstrzymał ekspansję Arabów w Europie.
751	Detronizacja dynastii Merowingów. Królem został Pepin Mały (Krótki). Ostatnim władcą merowińskim był Childeryk III
754	Sakra królewska zostaje nadana wszystkim członkom rodziny Pepina Małego. Jest to początek dynastii Karolingów
756	Utworzenie Państwa Kościelnego – Pepin Mały przekazał je papieżowi Stefanowi II.
768-814	Panowanie Karola Wielkiego.
800	Koronacja Karola Wielkiego na cesarza
843	Traktat w Verdun i podział Cesarstwa Franków
843	Przywrócenie kultu św. obrazów w Cesarstwie Bizantyjskim. Koniec sporu ikonoklastycznego.
863	Chryścianizacja państwa wielkomorawskiego przez Cyryla i Metodego.
866	Bułgarzy przyjęli chrzest w obrządku greckim.
911	Wymarcie dynastii Karolingów w Niemczech, które stają się monarchią elekcyjną.
929	Czechy uznały zwierzchność Niemiec.
955	Bitwa na Lechowym Polu. Otton I pokonał Węgrów.
962	Otton I został cesarzem rzymskim narodu niemieckiego
973	Otton II został królem Niemiec, a później cesarzem rzymskim narodu niemieckiego.
988	Chrzest Włodzimierza Wielkiego, chrzest Rusi
1066	Wilhelm I Zdobywca pokonał Anglosasów w bitwie pod Hastings. Podbój Anglii przez Normanów.

2. Postacie, które powinniście znać

Postać	Opis
Justynian Wielki	Cesarz bizantyjski, któremu prawie udało się odbudować cesarstwo rzymskie. Skodyfikował prawo rzymskie.
Belizariusz	Wódz armii Cesarstwa Bizantyjskiego za panowania Justyniana Wielkiego.
Herakliusz	Cesarz bizantyjski z VII w., który zreformował Cesarstwo Wschodniorzymskie i przekształcił je w Cesarstwo Bizantyjskie.

Bazyli II	Cesarz bizantyjski z przełomu X/XI w., za którego panowania Cesarstwo Bizantyjskie osiągnęło szczyt swojego rozwoju.
Mahomet	Żołędnik religii muzułmańskiej, który żył na przełomie VI/VII w. Uważał się za proroka.
Abu Bakr	Pierwszy kalif po śmierci Mahometa, jego teść. Uznawał sunna na równi z Koranem za źródło wiary. Jego poplecznicy zapoczątkowali sunnityzm.
Ali	Czwarty kalif, zięć Mahometa. Nie uznawał sunny za źródło wiary. Część muzułmanów uważała, że to on powinien zostać pierwszym kalifem. Jego zwolennicy są twórcami szytyzmu.
Chlodwig	Władca Franków, który przyjął chrzest.
Karol Młot	Majordom, który pokonał Arabów w bitwie pod Poitiers
Pepin Krótki	Pierwszy władca Franków z dynastii Karolingów. Utworzył Państwo Kościelne
Childeryk III	Ostatni władca z dynastii Merowingów zdeponizowany przez Pepina Małego.
Dezyderiusz	Ostatni władca Longobardów pokonany przez Karola Wielkiego, który następnie koronował się na króla Longobardów.
Karol Wielki	Pierwszy cesarz Franków, koronowany w 800 r.
Stefan II	Papież, który poprosił Pepina Krótkiego o pomoc w walce z Longobardami. Pierwszy władca Państwa Kościelnego.
Leon III	Papież, który koronował Karola Wielkiego na cesarza.
Irena	Cesarzowa bizantyjska, którą chciał poślubić Karol Wielki by połączyć państwo Franków i Cesarstwo Bizantyjskie odradzając cesarstwo rzymskie o charakterze uniwersalistycznym.
Ludwik Pobożny	Najmłodszy syn Karola Wielkiego, który odziedziczył po nim cesarstwo. Podzielił on państwo Franków między swoich synów traktatem w Verdun.
Ludwik Niemiec	Odziedziczył wschodnią część państwa Franków na mocy traktatu w Verdun
Karol Łysy	Otrzymał zachodnią część państwa Franków na mocy traktatu w Verdun
Lotariusz	Uzyskał środkową część państwa Franków wraz z tytułem cesarskim na mocy traktatu w Verdun
Einhard	Pisarz, biograf Karola Wielkiego. Napisał „Żywot Karola Wielkiego”.
Paweł Diakon	Mnich benedyktyński z klasztoru na Monte Cassino, który żył w VIII w. Poeta, kronikarz, autor m.in. Historii Longobardów. Przyczynił się do renesansu karolińskiego.
Hraban Maur	Kronikarz i uczonec czasów karolińskich, mnich benedyktyński, teolog, autor encyklopedii De rerum naturis. Obok Alkuina był najbardziej wpływowym pisarzem i nauczycielem czasów karolińskich.
Alkuin	Anglosaski uczonec z Yorku, który żył na przełomie VIII/IX w., który przyczynił się do renesansu karolińskiego. Namówił Karola Wielkiego do przeprowadzenia reformy szkolnictwa.
Hugo Kapet	Pierwszy władca z dynastii Kapetyngów we Francji. Panował pod koniec X w.
Henryk I Ptasznik	Władca Niemiec z saskiego rodu Ludolfingów (nie pochodził z rodu frankijskiego), który rządził Niemcami w pierwszej połowie X w. Zrzekł się pretensji do tronu cesarskiego, uważany za pierwszego władcę Niemiec.
Otton I	Pierwszy cesarz rzymski narodu niemieckiego, pokonał Węgrów nad rzeką Lech.
Otton III	Cesarz niemiecki, który pragnął stworzyć cesarstwo uniwersalistyczne

Wilhelm I Zdobywca	Księżę Normandii, który pokonał króla Haralda w bitwie pod Hastings i podbił Anglię.
Mojmir I	Pierwszy władca wielkomorawski. Uznawał zwierzchność Franków.
Rościsław	Władca wielkomorawski, który przyjął chrzest w obrządku greckim, sprowadził z Bizancjum Cyryla i Metodego.
Asparuch	Wódz Bułgarów, który podbił plemiona słowiańskie, założyciel państwa bułgarskiego w VII w.
Michał	Władca Bułgarów, który przyjął chrzest w obrządku greckim w IX w.
Symeon I Wielki	Pierwszy car Bułgarów (913 r.).
Ruryk	Wódz Waregów z IX w., uważany za założyciela Rusi Kijowskiej i protoplasty dynastii Rurykowiczów.
Włodzimierz Wielki	Pierwszy władca Rusi, który przyjął chrzest w obrządku greckim.
Arpad	Założyciel węgierskiej dynastii Arpadów.
Stefan I Wielki	Pierwszy król węgierski.

3. Pojęcia, słownictwo

Pojęcia	Opis
Ting (wiec)	Zgromadzenie wolnych mężczyzn (wojowników).
Drużyna	We wczesnym średniowieczu oddział zbrojnych na utrzymaniu księcia.
Egzarcha	W cesarstwie wschodniorzymskim namiestnik cesarza, zarządca prowincji zwanej egzarchatem,
Egzarchat	prowincja w cesarstwie wschodniorzymskim, na czele której stał egzarcha.
Basisleus	Od 632 r. tytuł cesarzy bizantyjskich, wprowadzony przez Herakliusza..
Tem	Jednostka administracyjno – wojskowa w Cesarstwie Bizantyjskim, na czele której stał strateg (strategos), posiadający uprawnienia cywilne i wojskowe.
Kleizura	Okręg przygraniczny w Cesarstwie Bizantyjskim, skupiony w kół zamków, wyodrębniony z temu.
Logoteta	Tytuł urzędnika na dworze cesarskim w Bizancjum. Istniało 4 logotetów, na których cesarze opierali swoje rządy od VII w.
Ikonoklazm	Obrazoburstwo. Oficjalna doktryna w Cesarstwie Bizantyjskim, od połowy VIII do połowy IX w., która zakazywała kultu świętych ikon. Został ona zastąpiony kultem świętego krzyża.
Ikonoklaści	Inaczej obrazoburcy. Przeciwnicy kultu ikon w Cesarstwie Bizantyjskim, który zapoczątkował w VIII w. cesarz Leon III.
Ikonodulowie	Zwolennicy kultu świętych ikon w Cesarstwie Bizantyjskim.
Solid	Złota moneta bizantyjska.
Ikona	Obraz sakralny wykonany na desce, charakterystyczny dla kultury bizantyjskiej, a następnie dla prawosławia.
Islam	Mahometanizm. jedna z wielkich religii monoteistycznych, wyznawana głównie w krajach arabskich oraz częściowo w niektórych krajach afrykańskich i azjatyckich. najmłodsza z wielkich religii monoteistycznych, stworzona w VII w. przez Mahometa.
Hidżra	Ucieczka Mahometa z Mekki do Medyny w 622 r.
Dżihad	Święta wojna przeciwko niewiernym w religii muzułmańskiej.
Dżyzje	Pogłówny. Podatek w państwie arabskim, którzy płacili wszyscy innowiercy.
Szariat	Prawo boże, którego źródłem jest Koran i Sunna. Prawo regulujące życie wyznawców islamu.
Sunna	Zbiór opowiadań o życiu Mahometa początkowo przekazywany ustnie przez

	jego towarzyszy, który oprócz Koranu stał się źródłem szariatu. Sunna
Szyici	Odłam muzułmanów przeciwstawny sunnitom. Szyici uznają jedynie Koran a odrzucają sunnę. Są zwolennikami Alego, zięcia Mahometa, uznając go za prawowitego spadkobiercę proroka.
Sunnici	Odłam muzułmanów, którzy oprócz Koranu uznają również sunnę (tradycję) za źródło wiedzy religijnej.
Sury	Pieśni. Koran składa się ze 114 sur.
Kalif	„Zastępca zesłany przez Allacha”. Następca Mahometa na Ziemi. Tytuł przywódcy muzułmanów – najważniejszy muzułmański zwierzchnik duchowny i świecki po śmierci Mahometa. Łączył władzę religijną i świecką.
Sułtan	Tytuł władcy islamskiego, używany w wielu krajach muzułmańskich. Początkowo dowódca armii kalifa. Obecnie władca świecki w państwie muzułmańskim.
Kalifat	Władza kalifa wynikająca z systemu teokracji muzułmańskiej. Organizacja społeczno – polityczna obejmująca pierwotnie wszystkich muzułmanów. Później nazwa kraju rządzonego przez kalifa.
Haradż	Podatek gruntowy w państwie arabskim, a później w innych państwach muzułmańskich.
Wezyr	Najwyższy urząd w państwie muzułmańskim.
Emir	Naczelnik prowincji mianowany przez kalifa.
Cakat	Obowiązkowa jałmużna w państwie muzułmańskim.
Minarety	Wieże budowane przy meczetach.
Meczet	Świątynia islamska.
Arabeska	Ornament z motywów roślinnych oraz geometrycznych, często wykorzystywany przez arabskich artystów
Mihrab	Bogato zdobiona nisza w meczecie, która wskazuje stronę świata której muzułmanie powinni się zwracać podczas odmawiania modlitw.
Imam	Osoba, która przewodniczy rytualnej modlitwie muzułmańskiej.
Monarchia patrymonialna	Inaczej patrymonium. Ustrój charakterystyczny dla wczesnego średniowiecza, w którym Monarcha uważał kraj za swoją prywatną własność.
Hrabia	Inaczej comes; zarządca okręgu administracyjnego w państwie Franków. Posiadał również kompetencje wojskowe i sądowe (sprawował sądy). Od IX w. była to funkcja dożywotnia, a później dziedziczna,
Hrabstwo	Okręg administracyjny w państwie Franków, na czele którego stał hrabia.
Marchia	W państwie Karolingów i w średniowiecznych Niemczech okręg przygraniczny, na czele którego stał margrabia, którego celem było strzeżenie i rozszerzanie granic.
Margrabia	Zwierzchnik przygranicznego okręgu wojskowego – marchii. Posiadał specjalne uprawnienia wojskowe. Jego zadaniem było bronić i poszerzać granice marchii
Majordom	Starszy domu. Od VI w. w państwie Franków najważniejszy urzędnik dworski, zajmujący się zarządzaniem dworem. Później dowodził również armią.
Pole majowe	Coroczny przegląd wojsk w państwie Franków
Gnuśni królowie	Określenie ostatnich władców frankijskich z dynastii Merowingów, którzy stracili faktyczną władzę na rzecz arystokracji, w tym majordomów.
Missi dominici	Wysłańcy władcy, inspektorzy Karola Wielkiego, którzy wizytowali hrabstwa, kontrolowali działania lokalnych władz, rozpatrywali apelacje od wyroków sądów. Do każdego okręgu inspekcyjnego przydzielano po dwóch inspektorów: duchownego i świeckiego.
Denar	Moneta srebrna wprowadzona przez Karola Wielkiego. 12 denarów – 1 złoty solid.
Prawo salickie	Zwyczajowe prawo Franków salickich skodyfikowane w V w. Obowiązywało na

	terenie całego państwa Franków
Minuskuła karolińska	Małe litery wprowadzone do pisma przez Franków.
Kanclerz	Urząd dworski wprowadzony przez Karola Wielkiego. Kanclerz zajmował się zarządzaniem kaplicą dworską i prowadzeniem kancelarii królewskiej. Był osobą duchowną.
Palatyn	Urzędnik dworski za czasów Karola Wielkiego, który zastępował monarchę w sądzie dworskim.
Stolnik	Urzędnik dworski, który zarządzał stołem królewskim, kontrolował służbę.
Cześnik	Urzędnik dworski, który odpowiadał za piwnice monarchy i dostarczane na stół dworski trunki.
Komornik	Urzędnik nadworny, który dysponował komorą i szatnią, na dworze Karola Wielkiego.
Koniuszy	Urzędnik nadworny, który opiekował się stajniami władcy.
Pospolite ruszenie	Forma organizacji siły zbrojnej w średniowieczu, która polegała na powoływaniu pod broń ludności zdolnej do noszenia broni w czasie wojny. W feudalizmie obowiązek stawienia się z feudała wraz poczem na wezwanie seniora / suzerena.
Trivium	Niższy stopień siedmiu sztuk wyzwolonych – nauki humanistyczne: gramatyka, retoryka, dialektyka.
Quadrivium	Wyższy stopień siedmiu sztuk wyzwolonych – nauki matematyczne – geometria, arytmetyka, astronomia, muzyka.
Iluminatorstwo	Zdobienie ksiąg w średniowieczu. Ozdabianie pierwszych liter, marginesów, kart tytułowych.
Skryba	W średniowieczu mnich przepisujący ręcznie księgi.
Skryptorium	Pomieszczenie w klasztorze, w którym przepisywano ręcznie księgi.
Kapitularze	Podzielone na rozdziały zbiory przepisów prawa publicznego.
Feudum	Ziemia, majątek ziemski.
Feudał	Właściciel majątku ziemskiego, świecki bądź duchowny.
Władztwo gruntowe	Władza właścicieli ziemi (feudałów) nad osadzonymi na niej ludźmi.
Lenno	Majątek ziemski przekazywany wasalowi przez seniora podczas hołdu lennego.
Drabina lenna	System zależności lennych między feudałami – wasalami i seniorami. Drabina lenna decydowała o hierarchii społecznej.
Beneficium	Ziemia przypisana do danego urzędu jako wynagrodzenie. Wynagrodzenie wasala przez seniora najczęściej w postaci ziemi za pełniony urząd lub służbę w drużynie seniora.
Alodium	Ziemia stanowiąca własność dziedziczną, wolna od ciężarów, zobowiązań i ograniczeń o charakterze lennym (nie będąca częścią lenna).
Prekaria	Oddanie gruntów kościelnych w użytkowanie osobie świeckiej w zamian za czynsz albo pańszczyznę.
Renta feudalna	System świadczeń jakie składali feudałowi jego poddani (chłopi) w zamian za dzierżawioną ziemię i opiekę. Istniały trzy rodzaje renty feudalnej
Danina	Forma renty feudalnej, renta naturalna – opłata w produktach naturalnych – zbożu, zwierzętach.
Pańszczyzna	Forma renty feudalnej, renta odrobkowa – przymusowa praca na ziemi pana od kilku dni w roku do kilku dni w tygodniu,
Czynsz	Forma renty feudalnej, renta pieniężna – opłata w pieniądzu za czasowe lub wieczyste użytkowanie ziemi.
Dziesięcina	Stała opłata na rzecz Kościoła w wysokości 1/10 zbiorów, która była podstawą jego utrzymania.

Feudalizm	(1) Formacja społeczno-gospodarcza w średniowieczu, w której dominowała wielka własność ziemska. Własność ziemi dawała feudałowi władzę na chłopami, którzy go utrzymywali, stawiali się jego poddaniymi. (2) Społeczny ustrój prawny, który wykształcił się w średniowieczu, oparty na więziach między wasalem a seniorem i nadaniu lenna.
System feudalny	Zależność chłopów od feudała. Wykształcił się w Europie od IX – XII w. Feudał ochraniał chłopów, którzy go utrzymywali. Chłop dzierżawił ziemię od feudała w zamian za rentę feudalną
System lenny	Zależność osobista między panami feudalnymi, z których słabszy stawał się wasalem, a silniejszy seniorem. Była to początkowo zależność dożywotnia, a w późniejszym średniowieczu dziedziczna. Senior brał w opiekę wasala podczas ceremonii hołdu lennego.
Komendacja	Pierwsza część hołdu lennego; przysięga na wierność, którą składał wasal seniorowi.
Inwestytura	Druga część hołdu lennego; ceremonia uroczystego nadania lenna wasalowi przez seniora.
Suzeren	Król, najwyższy senior.
Lennik	Inaczej wasal. Feudał, który złożył hołd lenny seniorowi.
Felonia	Wiarołomstwo., w prawie lennym złamanie zobowiązań wynikających ze stosunku lennego. Wiarołomny wasal tracił lenno, a wiarołomny senior tracił zwierzchnictwo lenne. Decyzja taka musiała być zatwierdzona przez sąd senioralny.
Immunitet	W średniowieczu przywilej nadawany przez suzerena feudałowi. Ziemia objęta immunitetem była zwolniona ze świadczeń na rzecz państwa (immunitet skarbowy) lub były wyłączone spod władzy sądów królewskich (immunitet sądowy). Ziemia objęta podwójnym immunitetem stawała się prywatną własnością feudała.
Szeryf	W Anglii średniowiecznej urzędnik monarchii odpowiadający za bezpieczeństwo w państwie.
Domesday Book	Napisany po łacinie rodzaj katastru gruntowego, sporządzonego na żądanie Wilhelma Zdobywcy w podbitej przez niego Anglii, ukończony w 1086. Księga zawierała spis posiadłości ziemskich, należących w każdym hrabstwie do króla oraz duchownych i świeckich feudałów, podawała liczbę wasali każdego barona, rozmiary posiadłości, przybliżone dochody w gotówce, rodzaj gleby, liczbę chłopów, wysokość danin, powierzchnię lasów, pastwisk, liczbę młynów, była i przybliżone dochody z poszczególnych posiadłości.
Konungowie	Królowie wikingów, rządzący państwami plemiennymi.
Jarlowie	Wodzowie wikingów.
Drakkar	Okręt wikingów.
Opole	Wspólnota terytorialna oparta na więziach sąsiedzkich. Grunty orne w opolu były podzielone między poszczególne rodziny. Częścią wspólną były lasy. pastwiska i wody – użytkowano je wspólnie. U Słowian południowych opole to żupa.
Głagolica	Najstarsze znane pismo słowiańskie, którego stworzenie przypisuje się misjonarzowi-apostołowi Konstantemu zwanemu Cyrylem. Powstało w IX w. w państwie wielkomorawskim.
Cyrylica	Pismo alfabetyczne Słowian Wschodnich stworzone prawdopodobnie przez jednego z uczniów św. Cyryla i Metodego; uproszczona głagolica.

4. Podstawa programowa, z której są układane zadania maturalne:

a) Bizancjum i Zachód a świat islamu. Uczeń:

- charakteryzuje kręgi kulturowe: łaciński, bizantyjski i arabski,
- opisuje charakterystyczne cechy bizantyjskiego systemu politycznego,
- wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizację bizantyjską i łacińską,
- rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia cywilizacji islamskiej w zakresie architektury, sztuki i nauki.

b) Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń:

- opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków,
- charakteryzuje i porównuje ideę cesarstwa karolińskiego i ideę cesarstwa Ottonów,
- opisuje proces tworzenia się państw w Europie Zachodniej, z uwzględnieniem najazdów Arabów, Normanów i Węgrów,
- opisuje proces powstawania państw w Środkowo - Wschodniej Europie, z uwzględnieniem wpływu cywilizacji łacińskiej i bizantyjskiej,
- charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym.

Na sprawdzianie bezwzględnie trzeba umieć:

- proces tworzenia państw po upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego,
- osiągnięcia Justyniana Wielkiego w zakresie polityki, gospodarki, kultury,
- charakterystykę Cesarstwa Bizantyjskiego – zasięg terytorialny, ustrój polityczny od VII w. ze szczególnym uwzględnieniem zakresu władzy cesarza, struktura wewnętrzna państwa, charakterystyka gospodarki, osiągnięcia kulturalne,
- charakterystykę religii muzułmańskiej, zasięg terytorialny państwa Arabów od VII – X wieku, organizację państwa arabskiego, charakterystyka kultury arabskiej,
- charakterystyka państwa Franków w okresie panowania Merowingów – zasięg terytorialny, organizacja władzy, gospodarka i kultura,
- panowanie Karola Wielkiego – reforma administracyjna, monetarna, szkolnictwa, wojskowa, zasięg terytorialny państwa, idea cesarstwa karolińskiego, osiągnięcia renesansu karolińskiego, traktat w Verdun i jego znaczenie,
- feudalizm – w jaki sposób się wykształcił, zasady funkcjonowania systemu feudalnego i lennego, pozycja władcy w systemie, immunitety, różnica między Anglią państwami na kontynencie, wpływ na zmiany w kościele (celibat) i stosunki państwo – kościół (geneza sporu o inwestyturę), immunitety, drabina lenna. To najważniejszy temat z tego działu;
- Rzesza niemiecka – powstanie, powstanie Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, zasięg terytorialny w X w., zasady wyboru króla w monarchii niemieckiej, idea cesarstwa uniwersalistycznego Ottona III
- wikingowie – przyczyny podbojów, kierunki wypraw, gdzie powstały państwa, które powstały na skutek podboju ziem przez wikingów,
- Słowianie – podział Słowian, religia Słowian, organizacja wspólnoty plemiennej, umieć wymienić pierwsze państwa słowiańskie, kiedy i skąd przyjęły chrzest, działalność Cyryla i Metodego i ich znaczenie.